

บทนำ

ที่เคยมีคนกล่าวไว้ว่า "งานศิลปะคือประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต" นั้นเป็นความจริงที่สุด งานศิลปะชิ้นหนึ่งอาจให้เราได้มากกว่าเรื่องราวเล่าขานที่เขียนกันไว้เป็นตัวหนังสือ แต่มันจะฟ้องเรื่องราวที่ไม่ต้องเล่าอีกด้วย ดังเช่นเรื่องความรู้สึกรู้สึกนึกคิดจิตใจและสภาวะของตัวศิลปินเองกับโลกที่เขาอยู่ ภาพที่เห็นเป็นสิ่งที่มีความจริง สามารถเป็นประจักษ์พยานให้กับเหตุการณ์ที่ผ่านเลยมาแล้วเนิ่นนาน

ภาพจิตรกรรมทิวทัศน์โรมันสะท้อนให้เห็นชีวิตของผู้คนในสมัยนั้นที่มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ดูได้จากจิตรกรรมฝาผนังที่นำทัศนียภาพชนบทหรือสวนดอกไม้ผลไม้เข้ามาอยู่ใกล้ชีวิตในบ้าน เป็นการสร้างบรรยากาศเพื่อชีวิตที่ดี บางภาพก็พาคนไปถึงบทกวีแสดงให้เห็นความฝันและจินตนาการของคน บางภาพถ่ายทอดธรรมชาติออกมาได้ราวกับล่าน้ำคำขบขันอันไพเราะ ไม่แพ้คำร้องที่สอดคล้องเข้ากับเสียงดนตรีบรรเลง

การสร้างภาพลวงตาให้มีบรรยากาศ และมีความตื่นลึกลับที่ศิลปินสมัยโรมันใช้ความสังเกต และถ่ายทอดลงในงานของตนนี้สูญสิ้นไปหมดพร้อมกับความล่มสลายของจักรวรรดิโรมัน

เกิดความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในโลกศิลปะสมัยกลางตลอดช่วงเวลาประมาณ 1,000 ปีนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5 ถึง 15 ในสมัยกลางตอนต้นรูปแบบศิลปะที่ผิดธรรมชาติ จะสะท้อนให้เห็นชีวิตจิตใจของคนที่ยกอยู่ในภาวะระส่ำระสายขาดเสถียรภาพ ถูกข่มขู่คุกคามด้วยความกลัวจึงฝากจิตวิญญาณไว้กับพระเจ้า โดยมีศรัทธาสูงส่งกับเรื่องทางศาสนา อันเป็นจิตวิญญาณที่ผิดแปลกไปจากสมัยกรีก-โรมันเมื่อมนุษย์มีความภาคภูมิใจ และมีความเชื่อมั่นในสายตาของตนที่มองประเมินสิ่งต่าง ๆ รอบตัว มีความเชื่อในสติปัญญาความคิดอ่านและความฝันจินตนาการของคนที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อยกระดับชีวิตให้สูงส่งและ

สวยงาม ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ปรัชญา ศิลปะ คนตรี หรือวรรณกรรม

เมื่อเวลาล่วงเลยมาจนถึงสมัยกลางตอนปลายคือยุคกอธิก เราจะพบว่าสภาพจิตใจของคนฟื้นฟูขึ้น พร้อมกับสภาพบ้านเมืองและสังคมมนุษย์ที่มีความมั่นคงปลอดภัยกว่าแต่ก่อน มีความเจริญก้าวหน้าทางศิลปะวิทยาการขึ้นอีกมาก ถึงแม้ว่าจิตใจของคนจะยังคงยึดมั่นในคริสต์ศาสนาเช่นเดิม แต่การแสดงออกในทางศิลปะจะเป็นอิสระขึ้น และมีทิศทางไปสู่ความเป็นธรรมชาติมากขึ้น ทิศทางนี้จะพัฒนาต่อไปแน่นอนตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ในสมัยเรอเนสซองส์ตอนต้น แต่ถ้าจะดูงานจิตรกรรมกอธิกโดยทั่วไปแล้ว เราก็ยังคงพบลักษณะประจักษ์ที่ยังไม่เป็นธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก

ไม่ว่าจิตรกรรมสมัยกลางทั้งหมดจะเป็นอย่างไร ผู้ที่สนใจลึกซึ้งกับเรื่องราวของผู้คนและการแสดงออกของเขา โดยไม่ต้องเป้าหมายเอาไว้ว่าจะรับได้แต่ความสมบูรณ์เพียงพร้อมเท่านั้นแล้ว ย่อมจะได้สัมผัสกับมิติแปลก ๆ ที่น่าสนใจที่จะทำให้ทัศนวิสัยของเราลึกลงและกว้างไกลไปกับกาลเวลาในอดีต

นอกจากเรื่องทางศาสนาแล้ว เรายังได้พบฉากชีวิตชนบทมากมาย ในภาพประกอบหนังสือคัมภีร์หรือบทสวดมนต์ที่จารึกด้วยมือ (manuscript) และพรมประดับผนัง (tapestry) เล่าเรื่องชีวิตของคนในหมู่บ้าน ให้เห็นภาพชาวไร่ชาวนาในสมัยกลางทำงานอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ภาพเหล่านี้ยังมีความหมายทางสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นชีวิตและงานของคนสมัยนั้น ที่มีกิจกรรมต่าง ๆ หมุนเวียนไปแต่ละเดือนตามฤดูกาลแห่งปี ดังเช่น ฤดูเกี่ยวข้าว และเก็บองุ่น มีภาพที่เล่าบรรยายกาศให้เรารู้เรื่องชีวิตประจำวันของพวกเขา ท่าทางขณะทำการงานต่าง ๆ รวมทั้งเทคนิคและเครื่องมือที่พวกเขาใช้กันในสมัยนั้น เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็น ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บอกให้รู้พื้นฐานของวิวัฒนาการความคิด นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 13 ถึง 14

ภาพทิวทัศน์ที่ปรากฏพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการในแต่ละสมัย เป็นแง่มุมที่น่าพิศวงมากสำหรับเรา มีตั้งแต่พื้นที่เป็นนามธรรมแบน ๆ เพื่อแสดงกิจกรรมต่าง ๆ ไปจนถึงภาพที่มีความตื่นลึกเหมือนจริง ในฉากธรรมชาติที่มีบรรยากาศมีแสง และมีสังคมมนุษย์ เป็นโลกที่มนุษย์แต่ละสมัยมองด้วยสายตาของเขาแล้วถ่ายทอดออกมา

จากภาพทิวทัศน์ที่เป็นฉากให้กับตัวคน มาถึงภาพทิวทัศน์แท้ ๆ นั้น เราจะพบว่าศิลปินที่สนใจเขียนภาพทิวทัศน์ธรรมชาติแต่ละคนจะเน้นเรื่องเนื้อหาสาระ (subject matter) ต่างกัน ด้วยการนำเสนอรูปแบบ (style) ที่เหมาะสมสำหรับสื่อแสดงให้ได้ดังประสงค์ ดังที่รูยสเดล (Ruisdael) เขียนภาพรวมของท้องฟ้ากับผืนดินและสรรพสิ่งในถิ่นที่อยู่ของเขา เทอร์เนอร์ (Turner) จับเฉพาะความผันผวนของพายุคลื่นลมหรือไฟกระพือโหม กูร์เบตต์ (Courbet) เน้นที่ความเป็นวัตถุจริงจับสัมผัสได้ของหินผาและป่าไม้ โมเนตต์ (Monet) แสดงความสะเทือนเคลื่อนไหวของระลอกคลื่น หมอกควันและเปลวแดดครั้งนี้เป็นต้น ในการแสดงสาระตามที่เขาสงสัยให้ปรากฏออกมานั้น ศิลปินจำเป็นต้องหาวิธีแสดงให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ของตน ถ้ารูปแบบของการแสดงออกนั้นต่างไปจากแบบแผนเดิมมาก ก็จะทำให้เกิดขบวนการทางศิลปะและหลักเกณฑ์ใหม่ ๆ ขึ้นมา

รูปแบบศิลปะตามหลักวิชาการ หรือที่เรียกว่า "academic style" ซึ่งเริ่มต้นที่ศิลปะสมัยเรอเนสซองส์ (Renaissance) ในอิตาลี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่กลุ่มศิลปะฟลอเรนซ์ (Florentine School) นั้นจำเป็นต้องใช้ทัศนียวิทยา (perspective) และการสร้างปริมาตร (modeling) ที่แบบเนียน ภาพคนหรือวัตถุสิ่งของจะต้องมีพื้นผิวที่เนียนสนิท ด้วยวิธีค่อย ๆ เจือผสมสีและแสงเงาที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันให้ค่อย ๆ กลืนกันไปโดยไม่เกิดรอยต่อ ไม่เกิดการขาดช่วงของสีแปร่ง และไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงกระทันหันให้สังเกตเห็นได้ บริเวณเชื่อมต่อดัง ๆ เหล่านี้ เรียกว่า "passage" เทคนิคของการ

เจี๊อฟसानลี (ซึ่งส่วนมากเป็นสีน้ำมัน) ที่ละเอียดอ่อน และการสร้างปริมาตรที่
แบบเนียนนี้มีส่วนที่เป็น passage รวมอยู่ด้วย และมีความสำคัญจะขาดเสียมิได้

เทคนิคของอิมเพรสชันนิสม์ในช่วงหลังของศตวรรษที่ 19 ที่ใช้สีจัด
ตัดกันป้ายลงไปให้ชิดติดกัน หรือเหลื่อมซ้อนกัน โดยทิ้งรอย ฝีแปรงไว้ให้ปรากฏ
เพื่อให้สายตาของผู้ดูผสมสีเหล่านั้นกันเอาเอง และเพื่อให้เกิดผลภาพจับความสั้น
สะเทือนเคลื่อนไหวในระรอกคลื่น และสีแสงเงาที่แปรเปลี่ยนอยู่ทุกชั่วขณะนั้น
นับเป็นการปฏิวัติลี้มล้างรูปแบบและเทคนิคตามหลักวิชาการที่ทาสืบทอดกันมาช้านาน
ถึง 300-400 ปีแล้ว

ตามทฤษฎีที่ศิลปินอิมเพรสชันนิสต์ประกาศนั้นก็คือ การเลิกใช้
ทัศนียวิทยา (perspective) เลิกสร้างปริมาตร (modeling) ด้วยการเลิก
ใช้แสง-เงา (chiaroscuro) (ซึ่งความจริงแล้วอาจมีบางภาพที่ยังคงใช้
เครื่องมือเหล่านี้ปะปนอยู่บ้างไม่มากนัก)

การทำงานจิตรกรรมของศิลปินอิมเพรสชันนิสต์จึงทำให้ได้ภาพที่มี
พื้นผิวหลากหลายสีสันทัน และที่มีความหนาบางของสีต่าง ๆ นานาปะปนกัน ให้พื้นผิว
ภาพที่สวยงามน่าตื่นตาว่าเทคนิคตามหลักวิชาการแบบเก่า ดังนั้นความสนใจ
ของอิมเพรสชันนิสม์ จึงอยู่ที่พื้นผิวไม่ใช่ที่ความหนาหรือความลึกลวงตา

ภาพพิมพ์ญี่ปุ่นของโอะกะงุไซ ฮิโรชิเกะ และอุคามาโระ ที่ศิลปินฝรั่ง
เศสได้พบเห็นในกรุงปารีส ตั้งแต่ประมาณ ปี ค.ศ. 1862 นั้น เป็นจุดเริ่มต้นให้
แนวทางของศิลปะตะวันตกเปลี่ยนไป ภาพทิวทัศน์ของ Gustav Klimt ในกลุ่ม
ศิลปะอาร์ตนูโว (Art Nouveau) ที่เริ่มปรากฏในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19
นั้น เป็นบริเวณสีที่แบนเรียบจัดวางอยู่ทั่วไปในแนวคกแต่ง ย่อมเป็นประจักษ์พยาน
ที่เห็นได้ชัดเจนมากสำหรับแนวโน้มนี้นี้

ภาพจิตรกรรม 2 มิติ มีบทบาทสืบทอดไปจนเข้าศตวรรษที่ 20 และ
ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ในศตวรรษที่ 20 นี้ มักมีแนวโน้มนิยมและความนิยมอยู่
ทั่วไปว่า ศิลปะสมัยใหม่จะต้องแบนเป็น 2 มิติ และเป็นนามธรรม สำหรับจัดองค์
ประกอบและลงสีที่ผิดแปลกไปจากศิลปะรูปธรรมแบบประเพณีนิยม

ในสมัยกลางคนเริ่มสนใจเขียนภาพธรรมชาติในขณะที่เขายังไม่รู้จักมันดี ป่าดงพงพีที่ลึบและภูเขาขรุขระที่รกรกกันดารที่ปรากฏในภาพเขียนสมัยนั้นมักออกมาในรูปสัญลักษณ์ซึ่งต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ และหินผา ต่างก็เป็น "อะไร" สิ่งหนึ่งซึ่งศิลปินจับเอามาใส่ไว้ในภาพ จะมีรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ ที่วางไว้เหมือนลายประดับที่สื่อความหมายและบอกความรู้สึก

ต่อมาถึงสมัยเรอเนสซองส์ ศตวรรษที่ 15 และ 16 ศิลปินจึงได้ศึกษาสังเกตธรรมชาติอย่างจริงจัง เพื่อที่จะสร้างภาพวิวให้มีความลึกใกล้ไกลในบรรยากาศที่สิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันสมจริง อีกทั้งให้วัตถุต่าง ๆ มีความหนาให้คุณลักษณะที่ลวงตา แต่กระนั้นทิวทัศน์ก็ยังเป็นเพียงฉากประกอบให้กับภาพคนและมีได้มีความสำคัญในตัวของมันเอง ทิวทัศน์อาจช่วยสร้างพื้นที่รอบข้างเพื่อบอกตำแหน่งที่คนอยู่ และทิวทัศน์จะต้องโอบอุ้มเอาเรื่องราวและอารมณ์ของคนในภาพให้สอดคล้องต้องกันไปด้วย

ศตวรรษที่ 17 ของยุโรปเป็นจุดเริ่มต้น ของภาพวิวที่สนใจในธรรมชาติอย่างจริงจัง จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 19 ภาพวิวจึงได้กลายมาเป็นศิลปะที่มีความสำคัญในตัวเอง โดยมีแง่มุมทางสุนทรียศาสตร์ใหม่ ๆ ตามมา และเมื่อสิ้นศตวรรษที่ 19 ศิลปินหัวก้าวหน้าที่คิดค้นอะไรใหม่ ๆ ของตัวเองได้สิ้นความสนใจในการเขียนภาพเลียนแบบธรรมชาติไปแล้ว เราจะพบภาพนามธรรม (abstract painting) ที่ขาดพิงไปถึงธรรมชาติได้ในศตวรรษที่ 20